

Нестанак здравља у води, мириса у цвећу, милости у људима, а стида у женама најавиће долазак последњих времена. И јутрос се пробудио са том мишљу. Јесте туђа, али велике мисли као и лепе жене помало су свачије. Левом руком скида покривач и седа на кревет. Пипа се по дну ребара која још од ране младости нису овако штрчала. Шкрипућу исушени зглобови док се протеже и кружи буновном главом кроз устајали ваздух спаваће собе у стану 156, Булевар Уметности бр. 3, Нови Београд. Умива се. Људи су огледала, поновио је значајно неколико пута ту реченицу у роману, а сада, док гледа своје мршаво, старачко тело са огрубелом кожом и седим длакама на грудима, звучи му поприлично проблематично. Исто тако добро и истинито би звучало: људи су тајна. Чешља се. Обожава своју косматост. У исто време показује животињску издржљивост и обдареност, али и лепоту и однегованост некога ко више улаже у дух него у тело. Косу веже у реп, рукама рашчешљава вишегодишњу монашку браду, пере зубе и седа за сто.

Отвара свеску на чијој првој страни пише – Груби план новог романа. Чита. Да би разумљивије и занимљивије деловало, поделити сопствену личност у три лика. Први, наизглед главни, или писцу најближи, је животом збуњени мушкарац средњих година, психијатар по занимању, меланхолик, без жара у очима и дамара у покрету, што се или склања или извињава себи и другима.

Други лик је онај дивљак у нама, што се весели женама на улици и пастуву у себи, који зна да Свети Дух и не иде баш са мрсним и похотним речима и мислима, али он је само врелом крвљу испуњен човек који не може или неће да се бори са људском природом. Ако га само ове две супростављење појаве узбуђују, он ће их гурати и спајати па куд пукло да пукло.

Трећи део личности је незлобиви, маштовити занесењак, који плови на идеји да се од овог света може

направити занимљиво место за живот, који се као дете весели добрим људима и великим идејама. Заклапа свеску.

Из кандила извлачи стаклену посуду, досипа уље, мења сагорео фитиљ, пали. Извија се чист, сигуран пламен, док враћа посуду на зид. Узима молитвеник и пред Тројеручицом чита јутарње правило, после ће прочитати поглавље из Псалтира, а предвече једно поглавље из „Дела апостолских“.

Враћа се за сто. Записује - карактер је старогрчка реч која у преводу значи отисак, траг, знак. Изнад, већ од раније пише - говор је најефикасније, али не и најдубље средство споразумевања. Три свеске сличних записа има. Ништа паметно није чуо у последњих двадесет година, а да није записао у своје бележнице. Враћа се рукопису...

Тако је клизаво када некој жени кроз књигу изјављујеш љубав, а измешали се кајање, грижња савести и хиљаду сличних ђавола. Још ако си у поодмаклим годинама, као он, е то онда дупло глупље звучи. Жана ће му доћи главе, нема сумње, али како је заобићи када због ње и пише ову књигу. Унео је у младост убеђење да су жене бића која траже стални надзор и присмотру, а она га је тако лако разоружала и превела међу своје обожаваоце. Како је, пита се по ко зна који пут, могао одолети жени која на његов први напад љубоморе одговори - моја верност, па и љубав, немају никакве везе с тобом. Могао си да будеш и бољи, и гори, све би било исто. Ја сам жена једног човека.

Њена слика са двоје њихове деце стоји му урамљена на столу. Прелази лагано јагодицама прстију преко тих насмејаних и до бола жељних лица. Саградила му је и сачувала дом, непогрешивим проценама осветљавала им пут, научила га да се склони од показивања себе и својих успеха на улици и за кафанским столом, давала подршку и када је летео и када је падао, оплеменила га и на крају, због политике, изгубила.

Најтеже му у овом прогону пада што је не може позвати телефоном. Дуго је држао за полулаж упозорење да његово место боравка на основу боје гласа, без обзира где је и са којег апарата зове, могу открити они што прислушкују. Користио је чарапу преко слушалице као уступак обезбеђењу, али, када га натовци умало нису једног пролећа ухватили, потпуно је избацио телефон из употребе.

Облачи се, подиже на врх главе у реп свезану косу, ставља платнени шешир и излази на улицу. Неће далеко, ту до дунавског кеја.

Има ли у овом граду, у неком полумрачном стану, у лудници, у парку, у вреви на улицама, још неки жив створ сличан њему, који као жива рана трепери умотан у своју одећу која га не штити ни од чега. Сигурно мора бити још оваквих. Треба се загледати.

У почетку је као уплашена животиња пратио људе и њихове погледе. Свако ко би га дуже погледао, а због његовог изгледа то се често дешавало, био му је сумњив. Временом се привикао и сада поприлично опуштено шета и прати једнолична јутарња дешавања. Заигран у песку, испод тобогана, пажњу му привлачи дечак од три године сличан његовом унуку. Човеку скромно обученом и од рада потрошеном, дете приноси лопатицу напуњену земљом и каже: "Деда, ја сам мастор."

Пред навалом сете, нежности и изгубљености, спушта шешир на очи и иде даље уз сплавовима ограђену реку.

Конобари износе седишта и столњаке на терасе ресторана; разиграни и досадни пси трчкарају испред власника; креште птице из шуме на ади; дивље гуске плове између привезаних чамаца у пристаништу; тегљачи се шуњају набујалом водом - већ је толико загазио у писање да више не зна шта је ствараност, а шта припремање простора за будући измаштани догађај.

Читао живот провео је у промишљању света и људских судбина у њему, очекујући да ће открити нешто нарочито. Ништа велико није сазнао, а онда су он и његов живот постали Нешто Нарочито. Слутио је своју посебност кроз могућност крајњих и опасних, по њега опасних, поигравања свешћу, али да ће читава планета знати за њега, толико далеко машту није пуштао.

После три читања, Жарко Кеч, узима папире, гужва их и баца у заложену пећ. Ово није добро, ово није књижевност. Како ти је уопште пало на памет да градиш лик из туђег рукописа, из зависти, из врло сумњивих побуда. Па шта, ако ти се намеће прича о Радовану Караџићу. Поштено и темељно ћеш је обрадити, објашњаваш, а иза свега се крије потреба да скренеш пажњу на себе. Иако, искрено говорећи, нема за тебе велике наде.

Жарко је прошли месец напунио педесет година, као специјалиста опште медицине завукао се у ову малу варошицу, из које се једанпут годишње спусти до родитеља у Рисан. Неочењен. Роман о нашим средњовековним племићким породицама исељеним у царску Русију, написан пре десетак година, нико више и не спомиње. Мање-више сматрају га полупромашеним човеком. И нису

далеко од истине. Са ретком косом и запуштеним стомаком изгледа као већина његових вршњака што већ удају кћери и жене синове. Као лекара га поштују, али поштују и његову колегиницу Зору, која следеће године иде у пензију а још под слушалицама не разликује упалу плућа од срчане декомпезације, а испод дебелих наочара питиријазу од уртикарије. Наши људи, иначе, имају неки магловит и неразуман однос према лекарима, па им лако правдају многе мане, или их блате и оптужују без покрића.

Завуче се Жарко након посла у свој једноособни станчић, халапљиво и без реда натрпа се, углавном, остацима хране и легне да спава. Између пет и шест се буди, а разбуђује још сат времена уз кафу и пребирање по телевизијским каналима. Дубоко је уверен да би у његовом животу много тога било подношљивије и здравије када би престао гледати телевизију. Пробао је неколико пута да се реши те беде; окретао је екран према зиду, прекривао деком, износио телевизор на терасу, али дан-два, некада и седам, и све би се враћало на старо. Не излази нигде, јер не зна где би отишао. Кафану не воли, за њу треба посебна врста знатижеље и дружељубивости. Људе, углавном, гледа првим погледом, мање детаљније од јутарњег бријања. Посете га повремено Митар и Јелица. Њима дружење са лекаром диже цену, а он је заљубљен у Јелицу. Знају се још из Сарајева. Када је приводио крају студије, она је уписала другу годину француског језика и књижевности. Ретко људи знају описати или објаснити, шта и кога траже у љубави, али када се тај неко појави (ако се уопште појави), упали се у њима скривена светиљка и они више немају сумње. Упознали су се у читаоници, исцедили неколико смислених реченица за читав дан; није му одмах дала до знања да јој није интересантан и да она тражи много више. Ваљда се то њој подразумевало. Брзо су прекинули дружење, јер он није знао заљубљеност заклањати иза пријатељства. Као и већина оних неискусних људи што превише верују књигама, мислио је да су љубав и брак много озбиљне ствари. После њеног одбијања патио је, бурно, кратко и са жељом да се освети, како се обично и пати са двадесет четири године. Завршио је те јесени факултет и вратио се кући, у Зеницу. Истина, дуго су га још пратиле њене крупне смеђе очи посебне топлине и тајанствености. Време ко време, чинило је своје - стажирање, прва плата, стално запослење, уравнотежио се, опремио свој део породичне куће, и таман када је почео да размишља о некој женидби без велике љубави и задовољства, онако да човек не живи сам и да га околина као сумњиву особу не гледа, дошао је рат. Родитељи са братовом породицом избегли су у Црну Гору, а он је, на врат на нос, стигао у Г.. Између неколико градова осталих без

лекара изабрао је овај, јер су нудили стан и јер је, зашто лагати, памтио да је Јелица из тог места. Ратна времена, пуна сиромаштва, страха и понижења што, чини му се, промене и децу у пеленама заборавља, а памти њено одушевљење изненадним сусретом. Провели су читаво једно послеподне у шетњи и разговору. Видело се да размишља о њему као о прилици за удају, али нешто јој ипак није лежало, негде јој је, нема шта друго бити, подобро био физички непривлачан. Губитак самоуверености и неку препреденост у погледу разумео је тек када се исте јесени удала за Митра, бившег фудбалера, чији су вредни и вешти родитељи живели и стицали као да су знали да ће се поновити гладна четрдесет трећа у којој су рођени. Касније повремене сусрете, када би довела кћеркице на прегледе и вакцинацију, обележавали су њена лажна срдачност и његова неразрешена увређеност.

А онда, од пре две године, вероватно њеном заслугом, почели су се дружити: рођендани, славе, седељке. Какав је њен муж? Младолик, весео, леп, добар. И плитак. Шта се даље крило, какви су им узлети и колики падови, где се разумеју и испомажу, а где узавру и мрзе, није ни желео знати.

ИИ

Враћа се у стан. Увек мало ослушне, погледа низ степенице, и у браву пре него што је откључа. Издаће га. Неко увек изда. Ниједан средњовековни град није пао без издаје. Издаја је сигурнија од кише.

Седа за сто. Да ли је злочинац, пита се много чешће него што они инквизитори из Хага и помишљају. Важно је никога не мрзети, на време препознати семе ружних осећања, и себе и друге је деценијама учио, али ако су успели пола планете убедити да је зликовац, неће занемаривати те оптужбе.

Средње године провео је без проблема. Али баш то, тај недостатак проблема, и њему и већини био је проблем. У страху да ће као млакоње, бранећи ситне привилегије,

кукавички провести живот, тражили су од судбине да им подари нешто велико. И тражили су да буду вољени, свуда и од свакога, а сами себе нису волели. И бежали су на околне планине, или Јадранско море, да се у песку и соли ослободе мисли које нису смели изговорити.

Онда се десила она.

Имала је лепе груди, стидљив осмех, заводљив поглед. Имала је непотписану стажерску књижицу и неколико баналних и болних сексуалних искустава. Запуштена ординација се њеним уласком претварала у најчудеснију палату на свету. Његова стидна места, све кочнице и депресије, топиле су се у њеној близини. Није тражила ништа, а на све је пристајала. Поново, или можда први пут у животу, осетио се као најпривлачнији и најзанимљивији мушкарац на планети. Годинама после, сећање на њу подизало га је из напада најцрњег расположења. Азра је, ево признаје, била чудесна жена. Двадесет другог априла 1992. године после пет година шутње га је позвала: „Никада те до сада ништа нисам молила. Имам двоје дјеце, сина од три и кћерку од годину дана. Можеш ли прекинути рат око Сарајева?“

Да би продужио разговор запалио је цигарету. Уживао је у њеном гласу, у ненаданом и необичном повратку.

„Наравно да не могу. Ово је изнад људских моћи. Док зла крв не отекне, а патња увређених и опседнутих не наплати своје дугове, нема краја. После ће настати мир од пола века, па поново испочетка.“

Написао је ту вече оставку, ставио је испод јастука. Звао ју је ујутру. Није се јављала. Мерење морала је слично мерењу страха. За сада узалудно. Спалио је папир. Ништа се ионако његовим одласком не би променило. У најбољем случају још један дезертер испред канадске амбасаде.

Доктор Кеч је неколико пута прочито написано. И по осмеху што је прелето преко стиснутог лица, чини се, био задовољан.

ИИИ

Приближавају се и зближавају, а да ниједно од њих не зна хоће ли знати поставити границу, и где ће се зауставити ако се та граница пређе. Истина, нема међу њима оне љубави што узноси, храбри, успокојава, већ више неког грча два усамљеника. Његов помало поданички и бедни положај (тако је сам записао) појачавају многе недоумице. Да ли га то силе које управљају животом покушавају понизити и исмејати, тиме што га после двадесет година чекања опседају и заводе женом са две кћерке, која је своје најбоље године и сокове живота дала другима. И при том њој се не жури, чекаће га да се залети, клекне пред њу, а онда ће га, вероватно, одбити.

Никада неће знати шта тачно мисли док неповерљиво и помало уплашено прелази погледом преко његовог лица. Прича му о лудој јетрви и рату у кући. О свађама у породици сви волимо да слушамо. Боље је од позоришта, нема лажи и уметничког паламуђења, већ до краја, док се душе, или оно што је остало од њих, не оголе и прокрваре. Код њих у кући, како он разуме, све се углавном плете око свекра. И то не због онога што јесте, већ због онога што је створио. Или украо, како мисле комшије.

У једној од тих ноћи без сна, док је небо треперило од звезда које су нестале, у њему је потпуно сазрела одлука да постићујујући однос са Јелицом разреши. Остарео је и огрубео таман толико колико му је потребно да је може хладно питати и **још хладније** поднети њено одбијање. Знаш, десило ми се, превише о теби мислим, када легнем и када устанем, почеће говорити озбиљно и саосећајно као да прича о болести. Ако ми хоћеш помоћи, угрејати ме и спасити својим телом (боље да каже душом, јер жене не воле истину и када је очигледнија). После увода ће предахнути уз чашу вина, стан, подразумева се, мора бити чист, проветрен, а он избријан, лепо обучен. И онда ће, дубоко удахнути, угасити светло и прећи та два корака која нико уместо њега не може прећи. Ту нема помоћи, ни савета, то је дар љубавни, као што је и писање дар. Све нас могу научити у књижевности, али удахнути живот у речи. Е, то неко дарује.

Лакнуло му је после одлуке. Сутра вече му враћа неке књиге, а муж јој је на путу. И најгрубље одбијање боље је од тренутне понижавајуће зависности. Већ га и медицинске сестре гледају као јадника који пуже и гмиже пред туђом женом. А нема ни кучета, ни мачета.

ИВ

Навуче кожне рукавице, угаси светло, упали свећу и седне за сто. Ту су флаша домаће шљиве, пепељара, цигарете, упаљач, свеска без линија.

Седели су за дугачким столовима испод винове лозе, бежали од истина која ослобађа, и углавном желели жену ближњега свога. А онда за великих двадесет година, сви они који су некада ведрили и облачили, пропали су. И сви на другачији начин. Једног је сустигла болест, утерала му страх и тугу у очи, прича, а гута сузе и стиска се ко сироче. Другом се деца отргла, разносе и расипају оно што је он деценијама стицао. Трећи изгубио дар писања, па нас убеђује како је тешко разумети његову генијалност, али у будућности, мора доћи нараштај, који ће га читати и одгонетати. Четврти само о женама мисли, две претходне развукле му имање, а ова млађана покрај њега ставила му обе ноге у једну ципелу. Пети, стари удбаш, најочуванији, нашао новог газду и задовољно глође брављу плећку испред себе. Само их после свих тих година киша спаја. Мисле судбина их преварила. Шта им је то судбина обећала па је оптужују за превару? Притом, ништа се не би решило и да им, та судбина, дарује још један живот. Поново би седели изнад ових столова завучени у своје мисли, подлазили злим духовима, које су лако и неопрезно пустили у себе па им више не могу ништа.

Размишља да одустане од приче о Радовану Караџићу. Све је то свеже и набијено препрекама. За пола века, наћиће се већ неко, да све истражи и претвори у роман. Али опет, каже себи, тај неко неће имати његову близину и узбурканост; то ће бити боље и објективније, али ће бити без срчаности, беса и усхићења

савременика. Одустајањем би, у суштини, највише себи помогао јер, изгледа, он и не зна како да отвори ту личност. Покуцати на права врата, пронаћи шифру пред којом зашкрипи и откључа се судбина - то је увек и било најтеже у тумачењу и писању. Где начети Караџића? Да ли почети од сиротиње увијене у историју што гладна, боса, у једним гаћама путује кроз свет, а ћесару неће да се склони са пута. Некада то делује дирљиво, некада бестидно и простачки. Или да почне од ране женидбе, рађања деце и вођења три живота. Или од прве песме. Можда да крене од затвора; и Радован се загњурио у то понижење. Или од дана када као Врховни командант једне војске полаже унутрашњу заклетву да ће, не мрзећи непријатеља, све урадити да што безбедније и паметније провуче поверене му људе кроз наметнути рат (као што је некада као клупски лекар учио фудбалере да не смију имати однос према голману већ према голу). Или од оног јутра, негде у цркви, крај планинског потока, када схвата да је обележен и другачији.

Жарко Кеч се подиже иза стола и из шпајиза доноси још једну флашу шљивовице. Откуцава седам сати. Отвара прозор и гледа у мрки мрак. Тишина притисла двориште. Гомила се тежак ваздух пред кишу. Болна места његовог живота, постројена у тами, излазе му пред очи као упаљене шибице, али не пеку, нису више онако неподношљива.

Био је дуго јединац и као астматичар мало више пажен и мажен. Мајка муслиманка, отац Србин, због свог „греха“ окренути потпуно једно другом, имали су чврст, миран, срећан брак. Сигуран је да своја посртања не може везати за породицу и детињство. Одвајање од куће, од познатог и једноставног живота, и пут у Сарајево открили су му да је од силних незнања највеће непознавање самога себе. Као што се обично дешава у животу, први велики проблем дошао му је од другог човека. Један досадан, бестидан, приглуп, а насиљу и исмевању слабијих склон младић, био му је сусед у подстанарској кућици на Мејташу. Мало виши од њега, много снажнији, подругљивих зелених очију и танких усана са сасушеном пљувачком у угловима, тај Заим, качио се вечно за Жарка јер су други били вештији у избегавању. Како и зашто се у њега уселила мисао да је тај момак убица и да планира баш њега преклати, не зна објаснити, али из дана у дан та помисао постајала је све јача и присутнија. Почео је више пута закључавати и проверавати излазна врата, мењати на месец дана браву, усред ноћи скакати и тражити скривен нож испод душека или иза ормара. Бежећи од ових мисли ходао је градом, бројао стабла кестења, или сабирао бројеве на регистарским ознакама аутомобила, тражећи из непознатих разлога број тридесет седам. Ако би нашао тај број, па

још на голфу, месец дана би мирно спавао и уредно похађао вежбе и предавања.

Један дан, утрчао је у собу, и, по несрећи, заборавио закључати улазна врата. Изашавши из купатила угледао је Заима, седи на кревету и врти паклу цигарета у руци. Започео је разговор пун подилажења, али и изазивања и ругања, како то обично раде незрели, припрости, а усамљени људи. Од пренапрегнутости или беса, Жарку брада почиње дрхтати, а следеће што памти је да тешке главе као после пјане ноћи лежи у кревету код тетке у Добрињи. Како је тамо доспео и шта се све у међувремену издешавало, није се могао сетити. У онај стан на Мејташу никада више није крочио.

Пола године касније десила му се Азра. Вежбали су у истој групи на биохемији, и као најтиши и најповученији студенти окренули се једно другом. Мирољубива, нежна, вредна, ова прозрочна, плавокоса девојка из Грачанице, нио чему другом до о факултету није знала причати. Својим беспрекорним животом и успесима унети мало радости у сиромашну кућу, вратити осмех на лица измучених родитеља, био је њен тајни завет. И привлачила га је, и одбијала, у исто време. Било му је пријатно у њеном друштву, али га је хватао напад паничног страха при помисли да ће можда морати ићи даље од шетње и разговора.

И онда - бујно мајско предвечерје, ластавице се разлетеле око зграде, она у хаљиници седи на кревету, пије сок. Музика се зачула из суседног стана, наслонила му је главу на раме, провукла меку руку испод мајице. Као када изненада нестане струје – све се у потпуном мраку и ишчекивању зауставило. Сам, исцрпљен, лежи у мраку, следеће је чега се сећа. Не може ни приближно проценити доба ноћи, чак ни место, ни своје године. Чини му се на моменте да је дете, а одмах потом да је непокретни старац који чека последњи издисај.

Смешкала му се она сутрадан двосмислено, држала се мало подаље, али заинтересовано. А њему би се, опет, осетивши њен поглед, срце узлупало, а уши и образи претварали у булке. У паници, променио је групу, потом престао ићи на факултет, на крају, после вишедневних несаница, узео упут за психијатра.

Страх од људи замењивала је мржња, па опет страх, док се вукао према Клиници за психијатрију. Ромињала је киша и мокре праменове косе наносила му на исушене очи. Док је седео у смрдљивом ходнику међу правим психичким болесницима, примио је без узнемиравања сазнање да се можда и не разликује од њих. Прозвали су га и упутили у ординацију на спрат. Крупан, мужеван, озбиљан доктор проницљива погледа и добронамерна осмеха га је

примио. После првог потпитања и накнадног објашњења разумео је да има посла са ретком врстом људи, једним од оних „што виде кроз нас“.

„Ја заблуде лезбијске лечим, а не лаке опсесије“, насмејао се мангупски и скинуо му пола муке и страха.

Једва је чекао следећи разговор, на који је дошао сат времена раније са пола свеске исписаних сећања. Све оно што је одувек хтео знати о човеку, о себи, о путевима и начинима спашавања душе, о структури од које смо грађени, шта се то дешава у нама у крајњим ситуацијама и које силе управљају људским поступцима, научио је у тој малој ординацији. Тајне које је рекао том човеку, и сузе које је оставио тамо, сигурно ни пред ким другим не би смео рећи ни пустити. Када се његов доктор Караџић појавио на челу српског народа у Босни, истински се обрадовао.

”Како није добро да тако један мудар човек доноси одлуке у тешким временима што се назиру”, питао је даицу Хилма из Приједора.

„Зелен си ти, мали!“, вртео је стари златар главом, оном достојанственом, опрезном, беговском главом, коју ће само пола године касније наивно однети на највеће наше гробље звано невинне жртве.

Одлаже папире. Све изговорено и записано те стиже. Треба ћутати, неизговорене речи снаже изнутра, осетићеш благотворно дејство свега прећутаног, записује на врх странице.

Скида рукавице. Из новчаника извлачи Јеличину слику. Вечерас ће се његов живот решити. Стида се не плаши, то је привремена брана од страсти, чим наиђе нешто жешће, нека озбиљнија потреба као што је истерати пчелу из собе, стид ће нестати. Прислања слику на груди и отпија последњи гутљај из флаше.

Праћена ветром и са књигама у наручју, Јелица се то вече појављује на вратима. После трећег звоњена отвара и затиче ”чудног” доктора завученог испод кревета - дрхти, јечи, млатара рукама и ногама, помиње мишеве. Уплашена, зове докторку Зору која равнодушно и без пуно промишљања исписује упутницу за психијатријску болницу.

Јелица остаје иза хитне, распрема кућу, скупља разбацане, згужване папире, чита:

Будим се у зору шевенингенску што подсећа на сањиву гимназијалку, будим се као чобанин дурмиторски, као војвода косовски, будим се у Историји.

